

MIKES KELEMEN

TÖRÖKORSZÁGI LEVELEK

válogatás

1.

Gallipoliból, Anno 1717. 10. octobris.

Édes néném! Hálá legyen az Istennek, mi ideérkeztünk ma szerencsésen, Franciaországból pedig 15. septembris indultunk meg. A fejdelmünknek Istennek hálá jó egészsége volna, hogyha a köszvény búcsút akarna tőle venni, de reméljük, hogy itt a török áer elúzi. Édes néném, mi jó a földön járni! Látja kéd, még Szent Péter is megijedett volt, mikor a vízben sipadoztak a lábai. Hát mi bűnösök, hogyne félnénk, amidőn a hajónk olyan nagy habok között fordult egyik oldaláról a másikára, mint az erdélyi nagy hegyek. Némelykor azoknak a tetején mentünk el, némelykor pedig olyan nagy völgyben estünk, hogy már csak azt vártuk, hogy reánk omoljanak azok a vízhegyek. De mégis olyan emberségesek voltak, hogy többet nem adtak innunk, mintsem kellett volna. Elég a', hogy itt vagyunk egészségben. Mert a tengeren is megbetegszik az ember, nemcsak a földön, és ott ha a hintó megrázza, elfárad, és jobb egyepegyéje vagyon az ételre. De a hajóban az a szüntelen való rengetés, hánkodás a főt elbódítja, a gyomrot felkeveri, és úgy kell tenni, valamint a részeg embereknek, aki a bort meg nem emésztheti. A szegény gyomromnak is olyan nyavalyában kellett lenni vagy két első nap, de azután úgy kellett ennem, valamint a farkasnak. A fejdelmünk a hajóból még nem szállott vala le, hogy egy tatár hám, aki itt exiliumban vagyon, holmi ajándékot küld és a többi között egy szép lovat, nyergelve. Itt a fejdelemnek jó szállást adtak, de mi ebül vagyunk szállva. De mégis jobban szeretem itt lenni, mintsem a hajóban. Édes néném, a kéd kedves levelit vagyon már két esztendeje hogy vettem; igazat mondok, hogyha az esztendő egy holnapból állana. Reménlem, édes néném, hogy már ezután, minthogy egy áerrel élünk, gyakrabban veszem kedves levelét. De minthogy egynehány száz mélyfölddel közelebb vagyunk egymáshoz, úgy tetszik, hogy már inkább is kell kédnek engemet szeretni. Én pedig ha igen szeretem is kédet, de többet nem írhatok, mert úgy tetszik, mintha a ház keringene velem, mintha most is a hajóban volnék.

2.

Gallipoli, 21. octobris 1717.

Édes néném, még kédnek semmi levelét nem vettem, amely nem igen jól esik nekem. De az igen jól esett, látván a köszvény, hogy nem becsülik, a fejdelmet elhagyá, aki is ma a tatár hám látogatására mene, ugyan a tatár hám lován. Igen nagy barátsággal fogadta. Azt gondoltam elsőben, hogy majd elrabolnak bennünket; már csak azt néztem, hogy melyik kötöz meg. De ezek igen emberséges emberek; jó szívvel beszélgettek volna velünk, de oly kevés idő alatt nem leheténk tatárokká. A fejdelem elbúcsúzván a hámtól, mi is megköszönvén csak főintéssel őtatárságoknak jó akaratjokat, a szállásra menénk, és az urunknál egy szép paripát hagyának. Gondolom, hogy holnap ide hagyjuk ezt a pusztaság kies szomorú lakóhelyet, mivel a császár veres hintója érkezett, amelyet urunk után küldöttek. Veresnek azért hívom, mert kívül veres posztóval vagyon béborítva, de a hintó nevet nem érdemli, mert csak kocsi. Aztot pedig négy fejr szokta húzni vagy vonni. Azokat pedig az üggetéssel nem terhelik, mivel már azt el is felejtették, annyira megöregedtek; nyolcvan esztendőt csak adhatni a négynek. Lehetetlen, hogy már ne szóljak a kocsisról. Azt gondolná kéd, hogy valamely polgármester igazgatja azt a négy lovat. Annak az ő tiszteleltre méltó fejr szakállát nagy csendesen mozgatja a nyerges ló. Az egyik keziben a gyeplőt tartja mégis régi szokásból, mondom régi szokásból, mivel a lovai gyeplő nélkül is tudják a leckét; a másik keziben a pipát, gyakorta füstölvén öreg lovait, hogy

meg ne náthásodjanak. E' mind jó, édes néném, de Belgrádnál megverték a törököt; a nép itt már szalad Ázsiában. Úgy tetszik, mintha már a német Drinápolynál volna, noha vagy onnét másfélszáz mélyföldre. Eleget mondjuk, hogy mi azért jöttünk, hogy vélek hadakozzunk, de ők csak szaladnak, ki ide, ki amoda. Jaj! édes néném, hogy lehet ilyen néppel hadakozni. Elég a', hogy holnap megindulunk Drinápoly felé, hogy ott meglássuk azt a hatalmas és sok feleségű császárt és a fényes tündöklő portát. De édes néném, a restséget el kell űzni, a tőt le kell tenni, azokban a kis kezecskében a pennát kell venni, és énnekem gyakran kell írni, legalább minden héten hét levelet. De az egészségre igen kell vigyázni, és engemet szeretni kell, mert ki szerethetné az édes nénémet jobban, mint én.

3.

Drinápoly, 29. octobris 1717.

Ideje már, édes néném, egy levelét venni kédnem, amelyet itt adtak meg. Megérdelmi már kéden is, hogy megírjam, miképpen érkeztünk ebben a császári városban. Gallipoliból 22. indultunk vala meg. Az úton semmi olyan dolog nem történt, amely méltó volna, hogy megírjam, mivel jöttünk, amint jöhettünk, ki jó, ki kacsiba lovakon. Hanem Üzönküpri nevű városban az urunk szállásának az udvarán olyan nagy szőlőtőt láttunk vala, mint egy nagy szilvafa. Abban sem hazudok, ha azt mondom, hogy a szőlőszem is volt rajta olyan nagy, mint egy nagy szilva. De a' csudálatos, hogy egyfelől az ágain ért szőlők voltak, másfelől még csak tiszta egres volt; másfelől pedig még csak akkor kezdett virágozni. A három része az esztendőnek, hogy mint munkálkodik a szőlőtőn, itt egyszersmind meg lehetett volna látni. 28-dik pedig másfél mélyföldre érkezvén Drinápolytól, a kajmakán tihája, azaz udvari kapitánya, vagy kétszázig való tisztekkel jöve urunk eleibe, hogy köszöntse a császár és az ura nevével. De ami legjobb volt, fél mélyföldre a várostól sátorok alatt megvendégele bennünket az ura nevével. De ki gondolhatná, hogy a töröknek olyan jó étele volna. A' való, hogy mindenikünk éhezett. De az is való, édes néném, hogy étlen költem fel asztaltól, noha ettem legalább nyolcvan tál étkekből. Ezt kéden el nem hinné, ha a szokást nem tudná. Eb szokás, kutya szokás! Jaj! édes néném, elig mártottunk egyszer a tálban, hogy azt elvitték előllünk, a másodikat, a harmadikat, egyszóval hetven vagy nyolcvan tál így repült el előllünk, némelyikben még nem is mártottunk, már vitték. Úgy tetszik, hogy csak az orrunkot akarták megvendégetni, és így koplalva költünk fel a gazdag ebédre. Úgy voltunk, valamint Tantalus a vízzel való kádban, de mégis nem ihatik belőle. Felfogadtam akkor haragos koplalásban, hogy soha éhen török vendégségben nem megyek. De az itálról szó sem volt. A' való, hogy amennyit ettünk, semmi szomjúságot nem okozott. Ennek a száraz ebédnek vége lévén, azután igen könnyen lóra ülünk. Az urunk a császár paripáján nagy pompával mene a városon végig a szállására. Estve pedig jó vacsorát küldött nekünk a kajmakán, amely jobb volt az ebédnél, mert nem törökök szolgáltak az asztalnál, hanem a mi cselédink, és akkor vették ki a tálát, amikor mondtuk. Ez a kajmakán pedig igen kedves embere a császárnak. Hogyne volna, mikor a leányával hál. Minthogy a vezér táboron vagy, most ő viszi végben hivatalját. Ibrahimnak híják, az urunknak igen jóakarója. Ez is jóvallotta egyik a császárnak, hogy utána küldjön Franciaországban. Még nem láttam ökörmakánságát, de ha soha nem látom is, szeretem kéden. Hát kéden engemet?

Így szeretem, édes néném, hogy elűzze kéd azt a veszett restséget, és énnekem írjon. Éppen akkor vettem a kéd kedves levelét, amikor lóra kellett ülnöm. Megmondjam kédnek, hogy hová mentünk? Ahhoz a világiképpen való szerencsés és boldog kalmakányhoz, aki a császár leányával hál, amikor lehet. De annyiban nem irigylem szerencséjét, mert azt mondják, hogy nem szép. Azt elhiheti kéd, hogy nem láttam. Azt is elhiheti kéd, hogy nem kívánom úgy látni, valamint azok a kappan formában herélt emberek látják. Édes néném, nagy becsület, de nem nagy gyönyörűség a császár leányát elvenni. Micsoda keserűséggel kellett megválni a gyönyörűséges szép feleségitől ennek a kalmakánynak, amidőn neki adták a császári leányt. A szívbeli szeretet nagyobb a gazdagságnál; nemcsak a gazdag házaknál lakik a jó házasság. Édes néném, tudom, hogy megcsúfol kéd, és azt mondja kéd nekem, hogy úgy beszéllek a házasságról, valamint a vak a világosságról, aki tudja, hogy vagyon világosság, de nem tudja, hogy micsodás a világosság. De ha szinte a kéd kis szája megnevet is érte, de énnekem minden tudom, vesém, májam azt tartja, hogy nem kell a kedves szegény feleséget a kedvetlen, de gazdag feleségért elhadni. Hát nem jól mondom? Nem beszéllek hát a házasságról, úgyis itt attól kétszáz mélyföldnre vagyok. Azt kell hát kédnek megírni, hogy minket a kalmakán jó szívvel látott, nagy pompával fogadott. Majd két óráig beszélgetett az urunkkal, egy szép paripával meg is ajándékozta, mikor pedig el akart tőlle búcsúzni, a felesége egynehány keszkenőt küldött. Ezeknek igen hasznos a barátságok, mert ha olyan közel volnék Zágonhoz, mint ez a vezérséghez, úgy a határjában volnék. Még semmit sem tudunk abban, amiért idejöttünk, de félek attól, hogy a mi hadakozásunk füstben ne menjen, mert a török örömet megbékéllik, ha megverik. Édes néném, annál tovább nem mehetünk, hanem az Isten akaratjára kell hadni magunkot, ő hozott ide, hadd vezérelje ő is dolgunkot.

De azt elhiszi-e kéd, hogy nehezen szokhatom ehhez az országhoz. Való, a törökök bennünket szeretnek; semmi fogyatkozásunk nincsen, senkinek semmi bántódása nincsen. De az idegen nemzetnek nehéz itt, mert semmi üsmeretséget, barátságot nem tehet. Ez a nemzet a keresztényt nem utálja, de megveti. Azt nem kell várni, hogy valaki a házához híjjon bennünket; bizony nincsen is az a nagyra vágyódásom, hogy valaki magához híjjon. Mert ugyanis miért? Ott ad egy pipa dohányt, egy fincsa kávé, azután egy-két szó után a hosszú hallgatás. Mikor pedig a füstölőt előhozák, már az arra való, hogy el kell vakarodni a háztól. Azt ugyan talám meg lehetnek kérdezni a gazdától, hogy mint vannak a kéd gyermekei, de azt kérdezni, hogy mint vagyon a kéd felesége, azt nem jóvalom senkinek, mert botokkal kísérik ki a háztól. Itt a gazdasszonyról nem is kell emlékezni, mintha asszony sem volna a világon. Micsoda nyájasságért kívánhatja hát valaki a török barátságot, hanem csak éppen valamely haszonért. A' való, hogy a nyelvnek nem tudása is okozhatja a hozzánk való idegenséget, mert csak nem lehetünk olyan jó szívvel ahhoz, akivel nem tudunk beszélni, mint akivel kimondhatjuk magunk gondolatját. Még eddig, édes néném, igen-igen keveset tudok törökök. Nem tudom, ezután mint lesz, de nekem úgy tetszik, hogy ezután is annál a két vagy három szónál, akit tudok, talám tudósabb nem leszek. Mert nem lévén semmi társalkodásunk a törökökkel, a töröknéssel pedig még annál kevesebb, és így nem látom semmi módját, hogy tudósabb legyek abban a nyelvben, amint vagyok. Ítéld el már kéd, hogy ha kell-e ész három szót megtanulni és megtartani? Itt még igen új vendégek vagyunk, amikor pedig jobban megüsmérem a dolgokat és a várost, akkor többet írok. És arra kérem kédet, hogy szeresse kéd ezt az új vendéget. A restséget félre kell tenni, és a papirosat nem kell kímélni.

Drinápoly, 29. novembris 1717.

Édes néném, micsoda szerencsés asszony kéd, hogy közel nem vagyunk egymáshoz, mert mindjárt megölelném kédet, és mentől szebben és jobban lehetne töllem, megköszönném kédnek azt, hogy kedvesen vette leveletem, és örömmel olvasta. Annyi levelet írok kédnek és olyan hosszú leveleket, hogy még esszeteszi kéd a két kezit, és úgy fog kérni, hogy ne írjak annyit. Mert énnekem nincsen nagyobb gyönyörűségem, mint mikor kédnek írok. Jaj! hazuttam, édes néném, mert a kéd leveleit olvasni még nagyobb gyönyörűség nekem. Nem is lehet olyan gyönyörű leveleket másnak úgy írni csak kednek. Úgy tetszik, hogy a' meg vagyontiltva másoknak. Ugyanis, édes néném, ne kíméljük egymást, hanem szüntelen írjunk egymásnak, ha az idő annyira elhántvetett egymástól, amennyiben töllünk lehet, álljunk bosszút rajta, és ha másképpen nem lehet, az írással beszélgessünk egymással. Talám végtire megunja, és egymás mellé teszen minket. De minthogy az soha olyan hamar meg nem lesz, mint én kívánnám, azért addig is csak írunk, és ismét írunk.

Azt pedig méltó megírni kednek, hogy a hatalmas fővezér ma ideérkezett a táborról, és nagy pompával jött bé a városban. A kalmakány és az itt lévő nagy urak eleiben mentenek, ki-ki maga udvarával. Elmondhatni, édes néném, hogy a vezérek a földi istenek, mert más országokban a királyokat sem fogadják olyan nagy pompával és ceremóniával, mint ezt a vezért fogadták. De jaj! nem olyan-e ezeknek az ő nagy dicsőségek és fényességek, mint a komédiákban lévő királyságok? Két-három óráig tart a komédia, a királyság sem megyen tovább. Ez a vezér is nagy pompával jött bé, talám holnap egy szekérre teszik, hat ember kiviszi a városból. Ezt pedig igen könnyen megérheti. Talám maga is tudja ő azt, mert a kalmakány veje lévén a császárnak, a felesége kétség nélkül jobban szereti vezérné lenni, mintsem kalmakányné. Ezt úgy hiszem, mintha a szájából hallottam volna. Amég pedig azt a szerencsétlen napot eléri, addig azt írhatom kédnek a vezér felől, hogy ha távul láttam is, de szép ember, és azt nem kell csudálni, ha erős, izmos, mert az apja házánál az ökrökkel kellett neki küszködni, és egy mészáros fiának erősnek kell lenni. Ebből elítélheti kéd, hogy mészáros familia, és hogy legközelebb az apja is a' volt, és maga is azon tudományt követte egy darabig. Hogy folya jól dolga ennek az imperiumnak, amidőn egy mészárosnak adják azt keziben? De nekem úgy tetszik, hogy jobban illik egy mészároshoz, hogy jó hadi ember legyen, mivel úgylis mindennap vért ont, mintsem egy favágóhoz, akin mindenkor nevetek, mikor eszembe jut.

A császár udvarában volt egy favágó, a' törökül baldacsi. A császárnak megtetszett az az ember, hogy jól vágta a fát; az udvarában valamely tisztnek tész, azután elébb, elébb, annyira, hogy vezérnek tész. De szerencsétlenségire a császár olyankor tette vezérnek, amidőn okosabbra kellett volna bízni a muszka cárral való hadakozást. Elég az, hogy a baldacsit vezérnek teszik, és a muszka cár ellen küldik, akinek is úgy megszorították volt már a táborát Prut mellett, hogy egész táborával fel kellett volna adni magát, ha a baldacsi okos lett volna. A cár látván, hogy rabságban kell esni, a feleséginek esziben jut, hogy talám ha ajándékot küldenének a vezérnek, azzal megcsinálhatná a vezért. Másnap nagy ajándékot küldenek neki, a békességet is megcsinálják véle, és így szabadul meg a rabságtól a muszka cár egész hadával. Azalatt érkezik a sveciai király a vezérhez, és mondja néki: ihon kezeden vagy a cár, holnap rabbá teheted, ha akarod. Arra felel a vezér; udde ha rabbá teszem a cárt, ki viseli gondját az országának? Ítélje el kéd, micsoda méreggel hallotta ezt a feleletet a sveciai király. De azt kértem kédtől, nem favágóhoz illendő felelet volt-e ez? De gondolom, hogy a mi mészárosunk okosabb a baldacsinál; megválí, mint folytatja dolgunkot. Én pedig azt kívánom, hogy a kéd egészségének dolga jól folyjon. Édes néném, ha tudná kéd, mint szeretem kédet, hosszabb leveleket írna nekem.

Drinápoly, 10. decembris 1717.

Édes néném, mi még itt vagyunk, itt is leszünk, de még nem tudjuk, itt is mit csinálunk. Még itt el nem untunk magunkot, de igen közel vagyunk hozzája, mert minthogy nem azért jöttünk ide, hogy itt sok időt töltsünk, és csak a drinápolyi szép sík mezőn vadásszunk, hanem azért, hogy bujdosásunknak végét szakasszuk. De a reménség igen-igen kezd fagyni bennünk. A' való, hogy nagy hidegek is járnak, hideg házakban is lakunk, de ugyan csak bennünk való meleg megoltalmazná a fagyástól a reménséget, ha más nemzettel volna dolgunk. De mi lehet e világon hidegebb való dolog, mint a törökkel való dolog. A' való, ad biztató szót, de végét nem lehet látni a véle való végezésnek; abban a rettentő halogatás, holnap, holnap, az a holnap hat holnapra halad, és addig hat szót nem lehet belőlle kiráncigálni. Csak reménséggel kell pihegni. Őcsászársága megtudván, hogy az urunk francia köntöst visel, titkon egy öltöző köntöst csináltatott, és ma ide küldötte. A béllés többet ér a köntösnél. De itt mondhatni el, hogy nem kell az ajándékot tekinteni, hanem azt, aki küldötte. A' való, édes néném, hogy sokan vannak, akik ajándékot adnak, de kevesen vadnak, akik tudnák az ajándékozásnak módját, és akik az ajándékot helyesen tudnák adni. Mert ugyanis helyes ajándék-é egy vezértől egy fejdelemnek virágot, csuprot vagy évegkorsót küldeni? Az ilyen ajándék közönséges ebben az országban; itt ilyen szokás vagyon, de jó-é, illendő-é? Ne szóljunk már többet az ajándékról.

De édes néném, ha volna mit írnom kédnék, még el nem végezném leveletem, mert bizonyságul veszem a kéd szívecskéjét, hogy legnagyobb gyönyörűségem az, amikor kéddel beszélgethetek. Ma pedig éppen nagy egyepetyém vagyon kéddel beszélgetni. De inkább hacsak hejábanvalóságot is írok, hogysem ilyen hamar elvégezzem leveletem. De miről írok, a botozásról? E' nem igen derék ajándék. De micsoda nagy becsület, mikor egy császár megbotoz valakit; elég a', hogy a császár megbotozta vejét. Hihető, hogy nem kereste kedvét a feleséginek. Mindazonáltal az okát nem tudjuk az ilyen fájdalmas becsületnek, mert az ilyen dolog csak háremben, azaz az asszonyok házában megyen végben. Oda pedig egész férfinak nem szabad menni. De a botozást egy atyánkfiától tudtuk meg, amely atyánkfiának a felesége a kalmakányné szolgálatjában vagyon mosóné hivatalban. Ennek az ura magyar, és a kalmakánynak rabja; az udvarban pedig favágó tisztséget visel. Csak jó a jóakaró mindenütt. E' hazafiúságtól viseltetvén, gyakran látogat minket, és olyan titkos helyeken történt hírekkel kedveskedik nekünk. Mondja kéd, édes néném, hogy talám nincsen egyéb dolgom, hogy ilyen hejábanvalóságot írok. A' való, hogy a heverés legnagyobb dolgunk, de ha volna is, azt elhadnám a kédnék való írásért. Mert édes néném, ki szereti kédet úgy mint én? De megszorítanám még két font szeretettel a többit, ha tudnám, hogy jó gondja vagyon az egészségire. Hát engem szeret kéd?

Drinápoly, 9. maji 1718.

Némelyeket az Isten felmagasztal, némelyeket megaláz, és mindeniknek hálakot kell néki adni. Édes néném, ma ez itt megtörtént, és régen mondom kédnék, hogy mely nagy világi boldogság a császár leányával hálni, és micsoda nagy eset a mészárosnak a vezérségből kiesni. A kalmakán ma a vezérségre felhága, és a szegény mészáros abból kiesék. Ma a császár egy kapicsi pasát küldte a vezérhez, hogy a pecsétet adja vissza, és mindenit a sátorban hagyván, onnét menjen ki. Szegénynek mindenit egyszersmind el kellett hadni, csak a rajta való köntössel lóra ültették és egynehány csauz kikísérte a városból. Lehetetlen vala a szívnek rajta meg nem esni, amidőn az ablakunk alatt mene el vagy tizenkét kísérvél. A' való, hogy meg

nem ölik, hanem valamely basaságot adnak neki. De micsoda nagy magosságról esett le? Ha megtekintjük, hogy mézsáros volt, azt mondhatjuk, hogy nem nagyot esett. De azt kell néznünk, hogy micsoda fel ment volt, és fejdelmek rendin volt, úgy megláthatjuk, hogy mélységben esett. Az ilyen állapotban látjuk, hogy a királyoknak ura a porból, az eke mellől, a mézsárszékből nagyra felemel valakit, és egy kevés idő múlva az előbbeni állapotjára hagyja esni. És az eset után való állapot sokkal nehezebb a felemeltetés előtt való állapotnál, mert a világi dicsőséget megkóstolta. Édes néném, eleget elmélkedhetnek az ember az ilyen változásokon, de azt kell meggondolnom, hogy levelet írok, nem könyvet.

Hanem már visszatérek ahhoz a világi boldogságban lévő új vezérhez, akinek is minden boldogságával csak olyan sorsa lesz még, ha nem rosszabb, mint az előttevalójának. De addig csak úgy, amég lehet. Mihent a szegény mézsárostól a pecsétet elkérte a császár, és kitétték minden jószágából, a kalmakánynak adta a császár a pecsétet, és azzal a hatalmas vezérségre felemelte. És a császártól kimenvén, pompával ment a letett vezérnek sátorában, ahol minden jószágát kezihez vette, és magáénak foglalta. Szép dolog, édes néném, ura lenni fél óra alatt egynehány százezer tallér érő portékának. Csaknem bizonyosnak tarthatta az a szerencsés vezér, hogy azt a dicsőséget eléri; egyik a', hogy a császár a feleségit igen szereti, a másik a', hogy magát is igen kedveli. Hogyne mászott volna fel e kerékre?! Ez, a', való, nem volt mézsáros, de egy szegény íródeákságból vette fel a császár, azután előbb-előbb vitte, a leányát is neki adta, kalmakánynak tette. Ihon már vezér, és Ibrahim pasának híják. Szeretném tudni, hogy ha gondolkodik-e a világi változásokról. De ha gondolkodik is, ha nem is, már pócon vagyon, ott ül amég lehet. Mi is itt ülünk, amég lehet, mert a' csaknem bizonyos, hogy már hadakozást nem kell várni, és a békességet is maga mellé ülteti. A maga haszna keresése is azt hozza magával, mert ő nem hadakozó ember: elméje nagy vagyon, de nem a hadakozásra.

Még most is elég biztatást adnak, de a' mind füstben megyen, és a hazánk felé való menetelünknek sok szép vigasztalása úgy eloszlik, mint a felhő. Kétségben kell tehát esnünk? Távul legyen. Bízunk, remélünk, édes néném, az Istenben, ha szinte minden bizonnyal tudnók is, hogy meg nem adja azt, amit kívánunk. A' való, nehéz Zágon nélkül ellenni; nehéz minden esztendőben 12 hónappal a vállamot terhelni, és a házasságtól messze vagy teljeséggel elesni. E' mind nehéz és súlyos dolog, úgy-e édes néném, de azért vagyunk keresztények, hogy bízunk. Ismét elfelejtettem, hogy levelet írok és nem könyvet, és hogy kédek semmi szüksége nincsen az én predikálásomra. De az asszonyt alázatosan követi predikátor uram, mert ma itt olyan nap vagyon, hogy két embert a mértékben tettek: az egyike felment, a másika le, és mi a földön maradtunk. Mégis predikátor uram az ilyenről ne gondolkodjék? A' pedig csak azért, hogy az asszonnyal nem kell félben hagyatni a játékot, és hosszú levéllel nem fárasztani. Megmondám, hogy szeretem a bosszúállást, de már megszánom kédet, és elvégezem a bosszúállást.

Héj, ha tudná kéd, mint szeretem kédet! Hát kéd? Az egészségre vigyázzon kéd! De a gyertyám mindjárt elaluszik, én is alszom.

Drinápoly, 12. julii 1718.

Micsoda sokféle nyomorúságot okozhat az embernek az Ádám vétke. A télben, édes néném, azon kellett panaszkodnom, hogy igen hideg vagy, és nehéz írni, most meg azon kell panaszkodnom, hogy meleg vagy. Azt ne gondolja kéd, hogy kényességből cselekszem, mert valamicsoda nagy hideg volt, a meleg szintén olyan nagy. Ha télben jégverem volt a házam vagyis inkább fogházam, most pedig sütőkemence. Fogháznak pedig azért hívom, mert az ablakon ki nem nézhetnék, ha csak lajtorjára nem másznék, olyan közel vagy a padláshoz, még azokat sem lehet kinyitani, úgy vannak csinálva. Kéd pedig jól tudja az okát, hogy miért csinálják olyan magosan az ablakokat; én nem tudom, csak gondolom: azért, hogy a szomszédasszonyt ne lehessen meglátni, mert a török azt sem akarja, hogy a feleségire nézzenek. Jól mondják azt, hogy Franciaország az asszonyok paradicsoma és a lovak purgatoriuma, Törökország pedig a lovak paradicsoma, és az asszonyok purgatoriuma. Elég a', hogy nem lehet a házamban maradnom. Még künt is elig szenvedheti az ember a nagy héséget, a falt vagy az asztalt, ha megtapasztja az ember, melegséget érez. A minap pedig a mezőn olyan meleg szél jött reánk, valamint ha az égő kemence mellett mentünk volna el, és ha sokáig tartott volna, le kellett volna esnünk a lóról. Most ennél egyéb hírt nem írhatok; ez elég meleg hírek. De gondolom, hogy rövid idő múlva hideg híreket kell írnom, mert a békesség megcsinálását csaknem bizonyosnak tartják, és attól tartok, hogy ott ölelem meg kédet, ahol nem kívántam volna. De azért nem kell kétségbeesni, jól tudja az Isten, mi hasznos nekünk. Ha ott is nagy melegek vannak, féltem kédet a betegségtől. Arról rettegve gondolkodom. De azt tudja-é kéd, hogy lehetetlen már jobban szeretni kédet, mint én szeretem. Másszor többet.

Jénikő, 28. decembris 1718.

Aztot még előre általláttam, hogy Bercsényiné asszonyom meg fog kédnek tetszeni. Elmondhatni valósággal, hogy méltóságos asszony. Mert sokan viselik az asszony nevet, de nem mindenik viseli érdemesen azt a nevet, és az olyanokat csak asszonyocskáknak kellene híni, vagy asszonyállatnak. (Ne szóljunk az asszonyok ellen!) Elég a', hogy azzal az úri asszonnyal inkább eltöltheti kéd az időt, mintsem a görög kéréccákkal. Az asszony maga mulatságot nem indít, mert tél felé meg kezd sárgulni a fának is a levele, de a vigasságról beszélni igen szereti, főképpen a tavaszi idejében való dolgokról. Azt írja kéd, hogy az asszony orcáján olyan idős korában is megtetszik, hogy ifjú korában szép volt, és hogy most a szép télhez hasonlíthatni. De azt ki ne nevetné, hogy azt szeretné kéd megtudni, hogy miért annak az úri asszonynak az orra fekete és orcája feje? Ezt a mesét mindjárt megfejem kédnek. Az attól vagy, hogy már házos lévén meghimlődzött. Azt tudja kéd, hogy az úri asszonyokat másképpen gyógyítják, mintsem a közönségeseket. Nyernek is rajta sokszor, mint Birtók a csikban. Mihent megbetegedett, egy sereg doktorokat gyűjtöttek össze, ki egyet, ki mást jóvállott, hogy a himlő meg ne lássék, és a szépség megmaradjon. Egyik a többi között azt jóvállotta, hogy meg kell aranyozni az orcáját. Ennek a voksát bevették, és levélarannyal bétapasztották, és eleven képet csináltak belőlle. E' meglévén, egy ideig annak úgy kellett maradni, de azután csak le kellett venni az aranyat, mert aranyas orcával, elítélheti kéd, hogy nem lehetett járni; és a piros orca csak inkább tetszik, mintsem az aranyas. De már a' volt a mesterség, hogy vegyék le. A sokféle víz le nem mosta, hanem tőheggyel kellett lassanként lefeszegetni az aranyat. Az orcájáról mégis mind leásták, de az orrára inkább odaszáradott volt, azért nehezebb is volt a munka. Végtire onnét is lefeszegették, de feketén maradt. Azért nem

jovallom senkinek, hogy megaranyoztassa az orcáját. Immár tudja kéd, hogy miért fekete annak az úri asszonynak az orra, de azt nem tudja kéd, hogy holnap a vezér szembe akar lenni a fejdelemmel, csak magánosan.

Ez a vezér még eddig jó barátsággal volt mihozzánk, és a bujdosó urak éppen nem panaszkodhatnak ellene. Megvállik, mint végzi, mert itt a változás könnyen megesik, és az ajándék a vezérekkel hátat fordítat. Mi pedig nem vagyunk abban az állapotban, hogy adhassunk, sőt még mi is tölők várunk. Aki pedig hatalmasabb az erősebb, és az kötheti meg pénzzel a török urakat. Ezek pedig úgy tekintenek bennünket, mint olyanokat, akik mindenkoron készen vannak a kérésre, de az adást nec nomainetur in vobis. Itt mi elegen vagyunk, elég tahint ad a porta, eleget eszünk, de azzal ruhásabbak nem vagyunk, sem én, se más. A mi urunknak pedig természete a', hogy kéretlen nem ad. Annyi esztendőktől fogvást, hogy szolgálom, soha semmit nem kértem, édes néném, már el nem kezdem. Egy erdélyi nemesemberhez a' nem illik, aki jobban szereti szükségben lenni, mintsem kérni. Az én hivatalom a', hogy szolgáljam híven, és hagyjam az Istenre a többi. Egy erdélyi nemesember felől nem lehet nagyobb gyalázatot mondani, mint azt, hogy az adomért szolgál. Tudja-é kéd, hogy most csakhamar egy leányból asszonyt csinálnak? Nem tudom, mikor leszen az a szerencsés nap, de azt tudom, hogy igen akarnám, ha az én lakadalmom olyan közel volna, mint azé a piros leányé. Én szeretem kédet, de úgy, ha az egészségire vigyáz.

30.

Békós, 16. augusztus 1719.

Látja kéd, hogy Ázsiából írok kédnek, ha Ámerikában volnék, Missisipiából is írnék kédnek. Minket már úgy tekintsen kéd, mint ázsiai magyarokat. Elég az, édes néném, hogy már öt naptól fogvást itt sátorok alatt vagyunk. A mellettünk való várost, mind azelőtt, mind mostanában Békosnak híják, amely város ama híres Bithiniában vagyon. Tudja kéd, micsoda híresek valának a rómaiak idejében a bithiniai királyok. De azon nem törődöm, hanem azon törődöm, hogy nem Háromszéken vagyok. De ott jobb volna-é az Isten, mint itt? Nem, mindenütt egyaránsú az ő jósága, itt akarja az Isten, hogy légy, azért itt sétálj ezen a szép réten. Az igaz, édes néném, hogy szép helyt vagyunk, a sátoraink a tengerparton rendiben. Ezt a gyönyörű kanálist végig látjuk, a Fekete-tenger zugását jól halljuk. Azok a nagy rettentő sajkák előttünk mennek el a Fekete-tengerre. Ilyen kanális nincsen az egész világon talám: ennek a széllye mindenütt vagyon egy jó ágyúlövés, a hossza vagyon öt mélyföld, mindenik végén egy nagy tenger. Hol lehetne másutt ilyen kanálist találni? A' való, hogy ha más nemzet bírná ezt az országot, csudát csinálna ebből a kanálisból: kétfelől városokat, szép kastélyokat, házakot építenének. Való, hogy Európa széllyin elég város vagyon, de másutt csak faluknak híják azokat. A többi között Jénikő, ahol mi lakunk, igen rút város, a többi ilyen sincsen. Ázsia felől pedig csaknem mindenütt pusztaság. A császár parton lévő házai éppen nem császári házak. Micsoda nagy kár olyan szép és kies helyeket pusztán hadni, de én ugyan meg nem építtetem, lássák ők. Lehetetlen, édes néném, annyi halat látni, mint ebben a kanálisban vagyon; egynehány ezeret vonnak ki egyszer a halászok. Hány ezer kél el abban a császári városban, és hány százezret száraztanak meg csak Jénikőben? Hát még a rettentő sok disznóhal mennyi benne. Nem örömet hazudnék, a szükség sem hozza magával, azért elmondhatom, hogy egyszer a többi között láttam egyszersmind legalább ezeret, mintha annyi nagy sereg sertést hajtottak volna le a vízén. Az igaz, édes néném, hogy itt mi jól vagyunk, a szép réten sétálunk, a fejedelem általhozatván a lovait, gyakorta fog vadászni menni. Aztot már észrevettem, hogy itt Ázsiában is úgy szeretem kédet, mint Európában. De gyakran kell nekem írni és egy kevesse

hosszabb leveleket, és az egészségre kell vigyázni, főképpen mostanában. Mert azt mondják, hogy ott kéteknél nagy pestis vagy.

37.

Rodostó, 28. maji 1720.

Már mi itt derék házas-tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont. De tréfa nélkül, édes néném, mi itt igen szép kies helyt vagyunk. A város elég nagy és elég szép, a tengerparton lévő kies és tágas oldalon fekszik. Az is való, hogy Európának éppen a szélyin vagyunk; lóháton innét Constancinápolyban két nap könnyen el lehet menni, tengeren pedig egy nap. A' bizonyos, hogy suhult a fejdelemnek jobb lakóhelyt nem adhattak volna. Akármely felé menjen az ember, mindenütt a szép mező, de nem pusztá mező, mivel itt mindenütt a földet jól megművelik. A faluk mellett lévő mezők nem puszták, és ennek a városnak a földje olyan művelt, valamint egy jól megművelt kert. Kivált mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kerteket. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna; azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának. Itt pedig meg nem karózzák a szőlőt, mint nálunk, azért is az ágak mind le vannak hajolva, a szőlőgerezdet a levelek befedvén, a földet is árnyékban tarták; e' pedig szükséges ezen a meleg földön, ahol nyárban igen kevés eső jár, így a föld nedvesen marad, és a szőlő sem szárad el. Itt a' való, sok veteményes kertek vannak, az idevaló szokás szerint jól művelik, de nem lehet a miénkhez hasonlítani. Gyapotot pedig sohult annyit nem vetnek, mint itt, és a gyapotból való kereskedés itt igen nagy. Torda vármegyében gondolom, hogy megteremne, de a mi kokány földünkön elegendő melege nem volna. Itt az asszonyoknak egész esztendő által csak az a dolgok, hogy a gyapotot elvessek, megszedjék, eladják, vagy megfionják. Májusban vetik el, és októberben szedik meg; való, hogy sok bibelődés vagyon a gyapottal, de minthogy itt az asszonyoknak semmi más külső munkájuk nincsen, azért arra reá érkeznek.

A város felől azt mondhatom, hogy ezen a földön elmondhatni egy szép városnak, amely nem olyan szélyes, mint hosszú, de akármely szép házak legyenek itt a városokon, nem tetszhetnek szépeknek, mivel az utcára nem hadnak ablakokat, kivált a törökök, azért hogy a feleségek ki ne láthassanak. Micsoda szép dolog az irigység! A piaca a városnak igen bőv, a sokféle szárnyas állat, gyümölcs, kerti vetemény itt olcsú, amég ide nem jöttünk, még minden olcsúbb volt. De ha egy kis drágaságot okoztunk is, de a' való, hogy csendességet is okoztunk. Mert a lakosok magok mondják, hogy amég ide nem jöttünk, ahol most vagyunk szállva, ott az utcákon nappal is félve jártanak az asszonyok és leányok, estvefelé pedig akit kívül találhattak, azt elragadták, és gondolja el kéd, mint bocsátották el, meg gyilkosságok is estenek. Ezeket pedig a jancsárok, görögök és örmények követték. De már most legkisebbet sem hallani, estve ki-ki sétálhat az utcákon, semmitől nem tarthat. A' való, hogy mink is sokan vagyunk, de legkisebb dolog ha történnék, a kapunkon lévő harminc jancsár megtanítaná azokat, akik valamely garázdát akarnának indítani. Nem is lehet már csendesebb hely, mint ahol mi lakunk; estve idegen jancsárt, se görögöt nem látunk, noha a szép időkből 11 óráig is kint vagyunk. Csak ilyen hamar is már micsoda hasznára vagyunk a városnak, hát még ezután. Csak azt bánom, hogy messze vagyon Bercsényi úr tollunk; ő nem bánja, mert ritkábban megyünk hozzája, és annyiival kevesebb lesz a költség. De mit tudunk tenni, ha messze is, csak oda kell menni, hát hogy töltsük az időt; még az asszonyok sem szeretik aztot, de mit tehetnek velünk együtt rólla. A' való, hogy a' nem nekik alkalmatlanabb, hanem nekünk, mert csak el kell hozzájuk menni, valamint az úrdolgára. Már eleget beszéltem a városról és a földjéről, hanem

már a mi házunknál lévő szokásról kell szólni, és az időtöltésről. A' való, hogy egy klastromban nincsen nagyobb rendtartás, mint a fejdelem házábanál.

Ezek pedig azok a rendtartások. Reggel hatodfél órakor a dobot megütik, akkor a cselédeknek fel kell kelni, és készen kell lenni hat órára. Hat órakor dobolnak, és akkor a fejdelem felöltözik, azután a kápolnában megyen, és misét hallgat; mise után az ebédlőházban megyen, ott kávé iszunk és dohányozunk. Amikor az óra három fertály nyolcra, akkor első dobolnak misére, nyolc órakor másodikát, és egy kis idő múlva harmadikot dobolnak. Akkor a fejdelem misére megyen, mise után a maga házában megyen, és ki-ki oda megyen, ahová tetszik. Tizenegyfél órakor megütik a dobot ebédre, és tizenkét órakor asztalhoz ülünk, és törvényt teszünk a gyúkokra. Harmadfél órakor a fejdelem csak magánosan a kápolnában megyen, és ott vagyon három óráig. Mikor az óra három fertály ötre, akkor első dobolnak estvéli imádságra, öt órakor másodikát, és egy kevés idő múlva harmadikát. Akkor a fejdelem a kápolnában megyen, és azután ki-ki eloszlik. Vacsorára hetedfél órakor dobolnak. A vacsora nem tartván sokáig, nyolc órakor a fejdelem levetkezik, de leggyakortább le nem fekszik még akkor, és reggel, ha szinte hat órakor öltözik is fel, de éféle után két órakor felkél. Azt pedig ne gondolja kéd, hogy legkisebb változás is legyen mindezekben, ha szinte a fejdelem beteg volna is, akkor is mind egyaránt folynak rendek. Hatodfél órakor felkelni nem kicsiny dolog, de el nem mulatom, azért hogy kedvit találjam, és mindenkor jelen vagyok, mikor öltözik. A hivatalom is azt hozza magával, hogy vigyázzak a cselédekre. Ezek tehát a mi klastromunkbéli rendtartásink.

Ami pedig a mulatságot és az időtöltést illeti, a' sokféle, és ki-ki a maga hajlandóságát követi. A fejdelem minden héten lóra ül kétszer, és estig oda vadászunk, mert itt igen sok fogoly és nyúl vagyon, veres fogoly több vagyon, mint szürke. Mikor pedig vadászni nem megyen a fejdelem, akkor csak a sok írásban tölti az időt. Mink is jobban töltünk, ha lehetne, mert az ember nem mehet örökké sétálni, nem lehet mindenkor a mezőn vándorlani, az idevaló emberekkel pedig nem lehet társalkodni. Itt az idegen senki házához nem mehet, kivált az örmények inkább féltik feleségeket, mintsem a törökök. Még nem láthattam a szomszéd-asszonyomat, napjában tízszer is a kapuja előtt kell elmennem, és ha a kapuban talál lenni, úgy szalad töllem, mint az ördögtől, és bészárja a kapuját. Nem törődöm rajta, mert közönségesen az örmény asszonyok olyan fejérek, mint a cigánynék. Ebből elítélheti kéd, hogy itt a lakosokkal semmi üsmeretség nem lehet, nem is veszünk semmit, mert itt ki szöcs, ki szabó, valami főrenden lévő emberek itt nincsenek, akikhez mehetnénk. Török urak vannak, de unadalmas dolog törököt látogatni: egyik a', hogy törökül nem tudok, másik a', hogy ha az ember hozzájuk megyen, elsőben ne ülle, azután egy pipa dohányt ad, egy fincsa kávé, hatot vagy hetet szól az emberhez, azután tíz óráig is elhallgatna, ha az ember azt elvárná. Ők a beszélgetéshez, nyájassághoz éppen nem tudnak. Minden multságunk tehát abban áll, hogy Bercsényi úrhoz megyünk vagy ebédre, vagy vacsorára, ott mégis nevetünk a kis Zsuzsival, mert az asszonnyal reá kell az embernek tartani magát, valamint a kompódi nemesasszonynak; a' már csak a régi dolgokat szereti beszélni, hogy leány korában micsoda multsági voltanak. Azt jól tudja kéd, hogy nekem ahhoz semmi nincsen. Énnekem amicsodás természetem vagyon, elhallgathatom az embert három óráig is, hogy egyet ne szóljak, de azután kérdje meg kéd töllem, mit beszéltek nekem, egy szót sem tudnék megmondani belölle. Így vagyok azzal az úri asszonnyal, két óráig sem szólok egyet, ha nevet, én is nevetek, de sokszor nem tudom mit. Azt gondolja, hogy én azokat mind nagy figyelmetességgel hallgatom, ugyanis, ha én régi dolgokkal akarom az időt töltetni, Nagy Sándor históriáját olvasom, az elég régi.

Mindezekből megláthatja kéd, hogy micsoda városban telepítettettek le bennünket, annak micsodás lakosi vannak, micsoda környéke, itt micsodást szokást tartunk. De azt még meg nem mondtam kédnek, hogy én micsodás szokást tartok: az én szokásom a', hogy tíz órakor

lefekszem, és a szemeimet bészárom, és rendszerént azokat fel nem nyitom másnap hatodfél óráig. Ezt a dicséretes szokást mind télben, mind nyárban megtartom. Azért ez a levél olyan hosszú, hogy már tíz az óra. Aludjunk hát, édes néném. De az egészségre kell vigyázni, ha azt akarja kéd, hogy gyakran írjak. Másszor többet vagy kevesebbet. Ihon azt majd elfelejtettem megírni, hogy az a veszett köszvény az urunkra jött alkalmatlankodni.

55.

Rodostó, 18. augusztus 1724.

Édes néném, ha tudná kéd micsoda nagy buba vagyok, megesnék a kéd szíve rajtam, és elolvadna, valamint a vaj a tűznél, és rántottát főzhetnének véle. Gondold el, édes néném, már két naptól fogvást az urunk nincsen itt, kilenc mélyföldnre ment vadászni, odalészen vagy két hétig; engemet itt hagyott, hogy gondot viseljek a házra és a cselédekre. Csak bátyám itthon maradjon, mert ő nem udvaros. Szánj, édes néném, szánj, ihon vadászni nem mehettem, mindennap Zsuzsihoz kell mennem, foglyot nem löhetek, csak Zsuzsival kell beszélgetnem. Micsoda nagy büntetés e' nekem! Bárcsak egy holnapig tartana a büntetés. De akármeddig tartson, de addig úgy búsulok, hogy majd meghalok örömben. A minap Zsuzsival beszélgettünk, hogy mint lett a házassága, és hogy ennek előtte másfél esztendővel nem gondolta volna, hogy grófné legyen belőle (noha jó erkölcsiért megérdemlette). Elég a', hogy a beszélgetés közben elébeszéltem neki, hogy micsoda csúfos és szerencsés házassága lett egy asszonynak; kédnek is elébeszélem, hadd teljék az idő.

Franciaországban egy városi gazdag bírónak az íródeákja megszeretvén egy leányt, megkéri, és a lakadalomra napot rendelnek. Ott pediglen közönségesen az a szokás vagyon, hogy a lakadalom napján az ebéd és a tánc estig tart, és estve mennek a templomban az esketésre, és onnét az ágyban. Elég a', hogy az íródeák vígan volt ebéd felett, és ebéd után táncban viszi a mátkáját, aki is a tánc közben, örömben vagy miképpen, egy kis szelet talált bocsátani. Az íródeák azt meghallván, elszégyenli magát, és az a kis szél úgy meghidegíti benne a szeretetet, hogy a táncot elhagyja, és megizeni a mátkájának, hogy ellene mond a véle való házasságnak, és férhez mehet, akihez neki tetszik. Elítélheti kéd, hogy micsoda szomorúsággal fogadá a leány ezt a követséget; mások pedig neveték a deák együgyűségét. Elég a', hogy a bíró másnap megtudván, hogy miben múlt el a házasság, hivatja az íródeákját, mindenképpen eleiben adja oktan cselekedetét, hogy egy olyan csekély dologért, amelyet csak nevetni kellett volna, a házasságot félbenhadta. A bíró látván, hogy nem akarna magában szállni és a leányt elvenni, mondá neki, hogy mivel a leánynak ellene mondottál, énnekem gondom leszen reá, hanem menj el házamból. Azután a bíró megmondja a leánynak, hogy ő elveszi, ha hozzája mégyen. A leány azt nagy szerencséjének tartván reá áll. A bíró csakhamar a lakadalmat megcsinálja, de öreg lévén, csak keveset lakhaték a feleségivel, és sok pénzt, jószágát a feleségének hagyá. Aki is azután Párizsban ment, és ott úriasszony módra kezde élni. Minthogy szép volt, egy öreg gazdag generális megszereti, és elveszi. De eztet is csakhamar kiszólítják a világból, és ez' is mindenit a feleségének hagyja. No már nagy úri és gazdag asszony lett belőle csakhamar. De még a szerencse feljebb vitte mert Casimirus király letévén a lengyelországi királyságot, Párizsban ment lakni, és ott meglátván a mi szerencsés asszonyunkot, megszereti és elveszi, de mindazonáltal úgy, hogy csak titkos felesége legyen. Az asszony nem törődve azzal, ha királynénak nem hitták is, mert valóságosan az volt, ha titkon is.

Mindezekből megláthatjuk, édes néném, hogy mely csudálatos úton vezettetünk, ha szinte az utat nem üsmérjük is, és hogy gyakorta a szerencsétlenség szerencsére szolgál, valamint a mi titkos királynénkkal történt. Mert ugyanis ki ne gondolta volna, hogy az a kis szél holtig való

ártalmára ne legyen. De nemhogy ártalmára, de a' tette szerencsésé, és anélkül csak alacson rendben maradt volna, és az a kis szél vitte őtet a szerencsének partjára. De nem jóvalom mindazonáltal a leányoknak, hogy az olyan szélről várják szerencséjüket, mert az ilyen példa talám soha meg nem történt. De mit mondjunk az íródeákról? Azt mondom, hogy csak az olyan szélre volt érdemes. Úgy tetszik, mintha az a fráter csak a szélnek csinált lakadalmat, ugyan csak azzal is maradt. Amely deákból az olyan szél kifújja a szeretetet, megérdemli, hogy a leányok sok babot és retket egyenek, és úgy megfűstöljék, valamint a sódort. Tudom, hogy kéd is erre ítéli őket. Édes néném, itt most én vagyok az úr, úgy töltöm az időt, amint lehet, hol jól, hol rosszul, hol jóban, hol rosszban, de csak telik, én is ballagok véle együtt. De azt kellene bánnom, hogy nem úgy töltöm, amint kellene, és csak akkor akarok jó lenni, amikor megházasodom; a' bizonytalan, és most kellene jó lenni, hogy akkor jobb lehetnék. Csak azt kell tehát mondani, édes néném, maradok a kéd rossz szolgája.

67.

Rodostó, 6. novembris 1725.

Édes néném, itt most elég sírás, rívás és zokogás vagyon. A szegény Zsuzsi özvegyen marada, és Kajdacsinéból mindenféle nedvesség a szemin foly ki, amennyit már a' sírt. Méltón is, mert a szegény Bercsényi úr a bujdosásának végét szakasztván, ma reggel két órakor elhagya bennünket. Mind holtig az elméje helyén volt, és egy keresztényhez illendő halállal múlt ki e világból. E' már elvette sok szenvedésinek jutalmát, és nem szükséges szánni, hanem azokat kell szánni, akiket árvául hagyott itt idegen országban. De azokra is gondja leszen annak a nagy cselédes gazdának, aki soha meg nem hal. A mi urunk mindenkor mellette volt, és hozzája való barátságát holtáig megmutatta. Micsodás ez a világ, és miért kapunk annyira rajta. A benne való életnek kezdete nyomorúság, a közepe nyughatatlanság, a vége fájdalom és szomorúság. Ez az úr éltiben, való, hogy szenvedett, de sok világi jókban is volt része. Való, bujdosásban holt meg, de nem szükségben. Így fogyunk el lassanként, mert már itt elég szegény bujdosókat temettünk el. Ezután még mint lesz, hagyjuk a jó atyánkra, és mondjuk azt, hogy nem érdemli ez a világ, hogy hozzája kapcsoljuk magunkot, mert akármely gyönyörűségben úszunk is, de abból ki kell kelni, és azt elhagyatják velünk.

Elmúlt gyönyörűség csak suhajtást okoz,
jelenvaló pedig hasonló árnyékhoz,
a jövődébélín kapsz bizonytalanhoz,
ah! mért hasonlítod magadot boldoghoz...

Aztot már megmondottam, hogy a szomorú levélnek nem kell hosszúnak lenni. Ez elég szomorú, mert itt a halálról kell beszélni, azért el is kell végezni. Tudja kéd, micsoda nagy dohányos volt a szegény úr, mindholtig is dohányzott, mert halála előtt két órával egy pipa dohányt kiszívott, de megholt. Kédet pedig az Isten éltesse! Amen.

82.

Rodostó, 17. junii 1727.

Továbbra nem halaszthatom, mert bánnám, ha mástól tudnád meg, édes néném, hogy a fejdelem második fia elosontván Bécsből, Franciában ment, és onnét tegnapelőtt ide érkezett. El lehet ítélni, hogy egy olyan atya, mint a mi urunk, huszonhat esztendő fiát, akit soha ennek előtte nem látott volt, hogy micsoda örömmel fogadta. Másnak nem lehet azt megfogni, hogy micsoda szeretetet éreznek az atyák a fiokhoz, azért atyának kell lenni. Azt pedig vettem észre,

hogy a fiú nem azzal a szívbéli indulatú örömmel köszöntötte az atyát, mint az atya a fiát. Talám természet szerint nem érzik a fiak azt a nagy szeretetet, mint az atyák, vagy pediglen a fiakban is némelyekben a szeretet bővebb, mint másokban. A' szép példa a Cresus király fiában, aki is néma lévén, és látván, hogy az ellenség hátul le akarja vágni, olyan nagy erőszakot tett magában, hogy a szava megnyílt, és kiálthatta a királynak, hogy vigyázzon magára. A mi hercegünk fölől elmondhatjuk, hogy szép ifiú, eszes és értelmes, de természet szerint, mert a tudomány azokat fel nem ékesítette, se a jó neveltetés fel nem cifrázta. Valamint egy szép leány, akinek paraszt neveltetése lévén, annak se szójában, se magaviselésiben kellemetesség nem lehet, és a szépség nem lesz annyira becses. A szép gyenge munka tészí az aranyat is becsesebbé. Akármely szép legyen az elme, de aztot fel kell ékesíteni a jó neveltetéssel és tanulással. A pallérozatlan gyémánt szintén olyan mint az olyan kő, amelyet békasónak hínak. A mi hercegünknek semmi neveltetése nem volt, és azon igyekeztek, hogy semmit ne tanuljon; azt véghez is vitték, és azt csudálom, hogy írni tud, ha rosszul is. Az atyja, aki általlát mindjárt mindeneket, keservesen tapasztalja mindezeket, de mit tehet rólla, már a nádszál kezd vastagodni, és nehezebben hajol. A bátyja még Bécsben sétál; elég sok jót mondanak felőlle, meglássuk még valaha, erről is eleget mondotak. Amint észrevettem természetit, csendes és nem haragos, de a fiat nem üsmérhetni addig meg, még az apja szárnya alatt vagy, hanem mikor onnét kirepül. Nem tudom, hogy fog szokni a mi baráti életünkhöz, mert itt a néki való mulatságtól kopik az álla. Azt tudom, az apja kedvit keresi, vadászni elküldi, maga is kimegyen véle, noha már esztendőttől fogvást ritkán jár, de azelőtt minden héten kétszer. Azért itt vadászhat, amennyi neki kell, csak egyebet felejtse el. Én azt gondolom pedig, hogy ugyan azt az egyebet jobban szeretné a vadászatnál, de itt csak a baráttáncot kell járni, más nótát nem fűnek. Én pedig úgy tudom már azt a táncot, hogy bízvást lehetnék táncmester. Egészséggel, édes néném! A vendég még igen új, hogy többet írjak felőlle.

83.

Rodostó, 19. julii 1727.

Nénékám, az evangyeliumbeli Siméonnak ma adott a fejdelem audenciát, de ha szinte maga nem volt is, legalább az öccse. Mivel ma egy tiszteletes örmény patriarcha volt a fejdelemnél, akivel a fejdelem elvégezvén a beszélgetést, és látván, hogy az emberkort elérte volna, kérdé, hogy hány esztendő lehetne. A patriarcha felelé, hogy csak százhet; de azonban még erős és jó egészséges. Édes néném, mi szép dolog sokáig élni, főként egészségesen, mert betegesen nem kívánhatni. Ha az emberek közönségesen a szüleapjokkal élhetnének, mi szép dolog volna a'. A szüleanya közönségesebb az asszonyok között, mert hamarébb lehetnek házasok. Ha tizenhárom esztendő korában a leány férhez megyen, amint a' nem ritka, tizennégyben egy leánya lehet; tizenhárom esztendő múlva férnek adja, annak tizennégyben egy leánya lesz. Mind így számlálva, egy asszonyt negyvenkét esztendő korában szüleanyának nevezhetik. Nem gondolom, hogy kéd helybenhagyja mindezeket, de nem tehetek rólla. Azt magad is reá hagyod, hogy keveset él az ember. Vannak olyan állatok, akik tovább élnek, úgy mint a sas, a holló, a szarvas és más több állatok is, noha nem tudjuk. Azt olvastam a minap, hogy Raul, burgundiai király, gyakorta felült százesztendő lovára. De a' csuda, hogy főként a munkásemberek annyit élnek, mert az bizonyos, hogy az állatok között legtöbbet szenved és dolgozik az ember. Mégis mennyi öreg munkásembereket látunk.

Tudom, hogy nem hagyjuk a porban esni, mikor valamit olyat írok, mert azt írod, hogy a herceg nem olyan mint..., és hogy azt az egyebet öcsémuram szereti jobban a vadászatnál. Én erre azt felelem, hogy öcsémuramot üsmérjük, azért beszélünk úgy, de ha az herceget is üsmérnök, másképpen beszélnénk. De édes néném, máris meguntuk mi az itt való lakást, és

szokatlan dolog előttünk mindennap misére menni, és böjti napokon húst nem enni, és reggeltől fogva estig csak a könyvet simogatni. Elmegyünk ugyan vadászni, de csak azért, hogy otthon ne legyünk, és fél óráig ha keresünk valamit, a többi unadalom. Volnának csak itt valamely bóbítás foglyok vagy verdigályos nyulak, oh! úgy derék vadászok volnánk, akár ne is ennénk estig. Itt tilalmas dolog az asszonyokra nézni, az olyan gyümölcs közöttünk, amelyet sohasem viszik az asztalhoz. Még végtire olyan szokás lesz közöttünk, valamint a Monté Átos hegyén lakó görög barátoknál, ahová nemhogy szabad volna menni az asszonyoknak, de sőt még semminémű nőstényállatot nem szabad tartani, még csak tyúkot is. Ott bé nem bocsátanak még Évát is, a mi nagyanyánkot. Itt ugyan még olyan szoros rendre nem jutottunk, de nem sok héja. A' való pedig, hogy senki Origyénest nem fogja követni közüllünk. Kérdje meg kéd másoktól, ki volt az az Origyénes, én meg nem mondom. Azonkívül is eleget pirongatsz, jó néném, de már én ahhoz úgy hozzászoktam, valamint a muszkaasszonyok a veréshez, akik azon panaszkodnak, hogy az urok nem szereti, ha egy kevés ideig veretlen hagyják őket. Minden országban más szokás. A mi székely asszonyaink eztet bé nem veszik, és másféle jelít kívánják a szeretetnek. Én pediglen főleg azt kívánom, hogy az egészségre vigyázz, és híreket írj. Maradok édes nénémnek holtig és nem tovább való szolgálja.

112.

Rodostó, 8. aprilis 1735.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az Isten árvaságra téve bennünket, és kivévé ma közüllünk a mi édes urunkot és atyánkot, három óra után reggel. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokat kell siratni. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, aki ma megholt értünk. Amicsoda életet élt, és amicsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották nékie: ma velem lesz a paradicsomban. Hullassuk bővséggel könyveinket, mert a keserűségnek ködje valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkot sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakadalomban vitte, ahol a gyönyörűségnek és az örömmek poharából itatja, hanem mi magunkot sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani micsoda nagy sírás és keserűség vagyon itt miközöttünk még csak a legalábbvalón is. Ítéld el, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet, de mivel tudom, hogy örömet kívánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könyhullatásimmal leírom, ha szinte azáltal megszaporítom is keserűségemet.

Úgy tetszik, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-dik napján írtam vala. Azután szegény mind nagy bágyadtságokat érzett, igen keveset, de másként mindent a szokás szerint vitt végben, abban a gyengeségiben is az esztergájában dolgozott első aprilisig. Aznap pedig a hideg erősen jött reá, és annál inkább meggyengítette. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap a gyengeség miatt nem mehetett a templomban, hanem a közelvaló házból hallgatta a misét. A mise után amely pap odavitte neki a szentelt ágat, térden állva vette el kezéből, mondván, hogy talám több ágat nem fog venni. Hetfün jobbacskán volt, kedden hasonlóképpen, még a dohánt is megkívánta, és dohányzott. De azt csudálta mindenikünk benne, hogy ő semmit halála órájáig a háznál való rendben el nem mulatott, se meg nem engedte, hogy őérette valamit elmulassanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt, és lefeküött, noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szerdán délután nagyobb gyengeségben esett, és csak mindenkor alutt. Egynehányszor kérdeztem, hogy mint vagyon, csak azt felelte: én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek. Csötörtökön igen közel lévén utolsó végihez, elnehezédék, és az urat magához vette nagy buzgósággal. Estve a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották, de maga ment a hálózásában. A szovát igen nehéz volt már

megérteni. Tizenkét óra felé éjszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérte tőle, ha akarja-e felvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván neki, nem felelhetett reája, noha vettük észre, hogy eszén van. Azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könnyhullatások folynak. Végére szegény, ma három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék, mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk, de mégiscsak azon vettük észre általmenetelét, amidőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvaságra hagyta bennünket ezen az idegen földön. Itt irtóztató sírás, rívás vagyon közöttünk. Az Isten vigasztaljon meg minket.

113.

Rodostó, 16. aprilis 1735.

Itt édes néném, könnyhullatással esszük kenyerünket, és olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nélkül. Másnap szegénynek a testámentumát felnyitottuk, és elolvastattuk. Mindenik cselédinek hagyott, énnekem ötezer német forintot, Sibrik uramnak is annyit, de mindenikünknek azt a pénzt Franciaországban kellene felvennünk. Mikor vesszük fel, Isten tudja. A vezérnek szőlő levelit és elküldöttük, amelyben kéri szegény, hogy bennünket el ne hagyjon. A testet másnap felbontattuk, és az aprólékját egy ládában tévén, a görög templomban eltemették. A testet pedig a borbélyok füvekkel bécsinálták, mert még nem tudjuk, mikor vihetjük Constancinápolyban. A borbélyok szerint nem kell csudálni halálát, mert a gyomra és vére tele volt sárral, az egész testit elborította volt a sár. Az agyaveleje egészséges volt, de annyi volt mint két embernek szokott lenni, esze is volt annyi, mint 12-nek. A szívét Franciaországban hadta, hogy küldjük. A testet húsvét után egy nagy palotán kinyújtottattuk ahol isteni szolgálat volt harmadnapig. Mindenféle embernek szabad volt a testet meglátni, harminc török is volt egyszersmind, aki látta, és akik jól üsmerték szegényt, de mégis nem hiszik, hogy megholt, hanem azt hirdetik, hogy titkon elment, és mi mást öltöztettünk fel valakit helyében. Bár igazat mondanának! Tegnap az istenszolgálat után a testet koporsóban zártuk, és egy kisházban tettük, ahol leszen mindaddig, még szabadság nem lesz, hogy Constancinápolyban vihessük.

123.

Rodostó, 2. januarii 1737.

Adja Isten, hogy az ő áldásával és vigasztalásával kezdhessük és végezhessük ezen esztendő. A fejdelem egy néhány napot mulatván Constancinápolyban, a bujdosó felekezeti közi az elmúlt holnapnak 17. napján ide visszatére. Ennek a hirtelen való visszatérésnek pedig oka az, hogy mihent a portya megtudta, hogy Constancinápolyban érkezett, mindjárt megizente, hogy ide visszatérjen. Nem is kellett volna odamenni, de Bonneval volt az oka. Mert minthogy a portának a császárral való békessége még tart, de sőt még, minthogy a császár a porta és a muszka között való közbenjáró, a porta nem akart okot adni a császárnak a panaszra, hogy miért hozatta maga mellé a fejdelmet. Mert itt igen tartanak attól, hogy a császárt valamiben megbosszontsák, mert nem akarnak két ellenséget csinálni, az egy is elég most nekik. Ezen okból küldék oly hamar ide vissza a fejdelmet, aki is mint fogja magát hozzánk alkalmaztatni, nem tudhatom. De amint észre kezdem venni, igen messze esett alma fájától. Légyen Isten akaratja. Másszor többet.

Constancinápoly, 21. septembris 1737

Elhagyók, néném, Rodostót, annyi esztendőök múlva kibontakozánk onnét. De hogy? Csak herdiburdi módjára. A fejdelem csak kevesedmagával indula meg, de úgy, mintha az ellenség lett volna a hátunkon. Még csak annyi időt sem adott magának se nekünk, hogy a portékáit elrakják. E' talám csak arra való volt, hogy elmondhassa, amit nekem mondott: nem halok én itt meg, mint az apám. Nem felelek reá, de gondolám, hogy talám még Erdélyben sem. Elég a', hogy tegnap ebéd tájban a város mellé érkezvén, egy udvarházhoz vivének, ott a császár tisztei a fejdelmet megvendéglék. Ebéd után mind a fejdelem, mind mialánk paripákot adának. Onnét megindulván, pompával kísérek a császár tisztei a szállására, amely csak egy szöcs háza, de kényesen ellakhatik egy fejdelem benne. A házak mind fel voltak ékesítve az idevaló mód szerint a császár parancsolatjából.

Mínthogy még itt igen újak vagyunk, azért semmi új dolgot nem írhatok többet, hanem csak azt írom idő töltésért, hogy olyan nagy állatot láttam, aki felől gyermekségemtől fogvást hallok beszélni, és kívántam látni. Már ebből észreveszi kegyelmed, hogy az egy éléfant. Ez a nagy állat egérszörű, a feje olyan, valamint írják, a fülei, valamint az asszonyok legyezője; a szájából kétfelől két vastag fog nő ki, mint a karom. Azok pedig hosszúak, az ételre azok néki nem használhatnak, de az is bizonyos, hogy a természet azokat néki hasznára adta. Az is bizonyos, hogy az esztergárosok sok szép drága munkára fordítják azokat. De amit leginkább csudáltam abban az állatban, az orrát, de orrnak nem mondhatom, mert az orra végiből jő ki egy olyan fityelék, valamint a pulykának, a' pedig hosszabb fél ölnél, és vastag mint a karom, az úgy hajlik, mint egy korbács. Annak a vége olyan mint a disznónak az orra, két lyuk megyen fel rajta mindvégig, valamint két szivárványon. Azon szíja fel a vizet, mikor iszik, vagy mikor magát mossa, azzal fecskendezi, azzal ad magának enni. A' neki olyan, mint nekünk a kezünk, ő azzal egy polturát felveszen, ő azzal egy csomó szalmát felveszen, és magát mindenütt legyezi, mert a farkának azt a hasznát nem veheti, aki pedig azzal megüt, meg vagyon ütve. Egyszóval, nem lehet kigondolni, azki azt nem látja, hogy mennyiféle hasznát veszi ő annak. A lábai mindenütt egyaránsú vastagságúak, mint az oszlop, vannak olyan vastagok, mint egy embernek a combja. A magossága 13 arasz volt, de e' még csak a kisdetek közül való. Csudálatos az Isten az ő munkáiban. Elég már arról a nagy állatról beszélni.

Bukurest, 15. martii 1740.

Nem kétlem, néném, hogy már egynehány rendbéli leveleimet nem vetted volna, én is vettem a februariusi leveledet, csak ugyan annak is tulajdonítottam, hogy eddig meg nem fagytam, mert itt rettentő irtóztató tél vagy, 18-dik octobris állott bé, azolta mindennap szaporodott a hó, és nagyobbodott a hideg. Úgy tetszik, hogy városostól együtt minket Láponiában vittek, a Jeges-tenger mellé, mert senki nem emlékezik ilyen kemény térről, e' pedig közönséges egész Európában. Ami pedig hallatlan dolog, és talám soha meg nem történt, hogy a jégen szekérrel mentek volna Dániából Svéciában, de nekem ahhoz mi közöm. Ahhoz több közöm vagy, hogy rettentő hideg házban kellett a nagy telet kitöltenem, és ha az idén meg nem fagytam, megfagyhatatlan leszek ezután. A legényeim magok csudálják, hogy maradhatok a hideg házamban; van is okok hozzá, mert nekik engedtem a meleg házat, én inkább tűrhetek, mint ők, és nem zúgolódom. De a nagy drágaság és szükség itt; az utcákon egymás keziből vonják ki a kenyeret, sokszor történt, hogy ebédhez ültem volna, de kenyerem nem volt. Mindezeket nem lehet csudálni, mert másunnan semmit nem hozhatnak, itt pedig vizimalom, molnár,

minden esszefagyott. Megvallom, hogy örömet megválnék Bukuresttől, mert itt igen unalmas a lakás. Nem tudom én micsodaféle emberek ezek, de ezekkel nem lehet társalkodni. Nem kell félni, hogy se Molduvában, se itt egy boér is híjon ebédre. Még gyermekkoromtól fogvást üsmerek egy boért itt, de legkisebb barátságot hozzám nem mutat; mikor hozzámegyek, a szót nem kíméli, mind az a többi. Azt ugyan veszem észre, hogy nem mérnek a vajdától az idegenekkel társalkodni, de magok között is csak oláhok. Megbocsáss néném, ha elvégezem levelemet, mert egész penitencia írni, valahány betűt írok, mindannyiszor kell a tűzhöz tartanom a pennámot, hogy a ténta megolvadjon. De micsoda tűz ez is, mert még az is sokszor megfagy. Fát igen ritkán és drágán lehet kapni, ami keveset kaphatok, azt inkább a konyhára adom, mert inkább szeretem fázni és jóllakni, mert a hidegben jobban esik az étel. Könyörögi néném, hogy meg ne fagyjak már tavaszig, noha már közel van, de itt olyan fergetegek vannak, mintha most kezdené a telet. Jó egészséget, néném, nekünk meg egy kis lágy időt.

157.

Rodostó, 22. junii 1740.

Néném, jó egy lépés Bukurestről ide. Az Isten ismét visszahozza ide, még volt itt a rakás kenyérből, arra vissza kellett jönni, amint a török mondja. Annyi időt tudom, hogy itt el nem töltök, mint az első úttal és már innét vagy mennyországban, vagy Erdélybe kell menni. Az elmúlt holnapnak 26. napján indultunk meg, és tegnap érkezünk ide. Azt kérhetné kéd, hogy mit csináltunk annyi ideig az úton? Én magam sem tudom, hanem azt tudom, hogy sokat aluttunk, későn indultunk meg mindenkor, és igen idején szállottunk meg. Sok helyt egynehány polturáért a bolgár leányokat megtáncoltattuk, de ők soha el nem fáradnak a táncban, mert csak egy helybe táncolnak, a lábokat ritkán mozgatják, egyikét lépést tesznek előre, meg annyit hátra, mind abból áll. De a sok éneket nem kímélik, mert magok fűják, magok járják. De micsoda ének, hogy ugyan a foga csikorog az embernek, mikor hallja, mint mikor a vasat reszeli a lakatos. Hanem csak az a különbség van benne, hogy mikor valamely szépecske énekelt, annak a szava mégis egy kevéssé simábbnak tetszett. Az ő cifraságok abban áll, hogy sokféle pénzt rakjanak magokra, hajokat, nyakokat, egyszóval mindeneket megrakják a sokféle rézpénzzel és polturával. De még más ceremonia is vagyon, mert mikor bémegy az ember valamely bolgár faluban, valamely vénasszony egy rostával eleiben megyen, abban búza vagyon, és marékkal az emberre hánnya. Kell ugyan valamit neki adni, mert ő sem tartozik elhinteni ajándékon a búzáját. A Balkány nagy hegyeit harmadnapig hágván, az Isten szerencsésen ide hozza vissza minket az előbbeni régi és szomorú lakóhelyünkre tegnapi napon.

Micsodás a világ, és micsoda gorombaság azon kapni, de mégis kapnak. Mi haszna már a vezérnek abban, hogy olyan nagy dolgokat cselekedett, ha kitették. Mikor történt a' meg, hogy a török megverte volna a németet? De ő azt a csudát végbenvitte (tudom, hogy nem magától), Bellegrádot visszavette, és a töröknek a német ellen való dicsőséges hadakozását jó békességgel megkoronázta. Nem érdemlette volna-e a holtig való vezérséget? Vagy legalább, hogy egynehány esztendőig bírja. Annyi nagy emlékezetre való dolgok után nem bírhatá másfél esztendeig a vezérséget. Mit cselekedett Achmet Nissánsi, hogy helyiben tegyék, ha nem azt, hogy ő már jól tudta mindenféle levelekre a császár nevét felírni. Már e' mint lesz hozzánk, Isten tudja, de úgy leszen, amint ő parancsolja. Innét csakhamar Constancinápolyban megyünk, azért hogy meglássuk, miben vannak dolgaink. A prussiai király májusnak a végén holt meg.

Rodostó, 16. septembris 1750.

Mely szép dolog ilyen mezei városba lakni, mint a miénk, akkor megyen a mezőre az ember, mikor akarja. A nagy kerített városok, mint a tömlöcök olyanok. Most a kertekbe enni gyönyörűség, ott a sok gyümölcs, noha nem sokféle, a kertészek rosszak, oltani nem tudnak. Körtvély, alma, szilva nincsen, hanem a sok őszibarack, a sok két-háromféle dinnye, kivált most az őszi dinnye, mely decemberben is tart. Olyan őszi dinnye pedig, mint itt vagyon, nem adatik sohult, az igen hasonlít az ugorkához, aminthogy amelyik nem jó, egész ugorka. De ennél a dinnyénél nem lehet kedvesebb gyümölcsöt enni; kívül a szemnek nem tetszik, ha megmetszik, még annál inkább, mert a belső része tiszta zöld, de ha megkóstolják, gyönyörűséggel esznek belőle, mert olvad a leányok szájában, és olyan édes, mintha nádmézbe főzték volna meg. Menjünk már az asszony dolgára.

A törököknek egy hitágazatja vagyon, tudniillik, hogy csak egy Isten vagyon, és hogy Mahumetet az Isten küldötte. Ami pedig a törvénybéli parancsolatot illeti, a törökök öt részre osztják: 1. hogy napjában ötször imádkozzanak. 2. hogy a ramazánt megböjtöljék. 3. hogy alamizsnát adjanak, és az irgalmasságnak cselekedetét kövessék. 4. hogyha lehet, búcsúra elmenjenek Mekkában. 5. hogy semmi tisztátalanságot el ne szenvedjenek a testeken. Ezekhez meg más négy parancsolatot adnak, de ezek nem szükségesek teljességgel az üdvösségre: 1. hogy pénteket megüljék. 2. hogy környülméletessék magokat. 3. hogy bort ne igyanak. 4. hogy disznóhúst ne egyenek, se olyan állatot, akinek először a vérit ki nem bocsátották.

A törökök tisztelik pénteket, és tartoznak azon a napon a templomba menni délbe; az asszonyoknak megengedik, hogy oda ne menjenek, azért hogy a férfiak figyelmetesebben imádkozhassanak. A török kereskedő délig ki nem nyitja a boltját azon a napon, de sőt még egy áitatos török a keresztyén házában sem menne, amint e' velem megtörtént.

A közönséges jó vivé a törvénycsinálót arra, hogy a tanítványinak megtiltsa a boritalt. Óhjátok magatokat, mondá, a bortól, a kocka, a sakk játékoktól, ezeket azért találta fel az ördög, hogy gyűlölséget és veszekedést szerezzen az emberek között, hogy őket eltávoztassa az imádságtól, és meggátolja őket, hogy az Isten nevét segítségül híják. Minket pedig meg nem gátol, hogy ne adjunk hálákat az Úrnak, hogy a pestisnek hírét sem hallottuk ebben az esztendőben. Ne is halljuk.

Rodostó, 17. novembris 1752

Itt kedves néném, szép idők járnak, az ablakok nyitva vannak, lehet tehát most írni a török lakadalomról.

A császároknál a házasság nem szokás, hihető, hogy ők abban az ország csendességire vigyáznak, de az is hihető, hogy a lakadalmi irtóztató költségeket akarják elkerülni. A császár annyi rableányt tarthat, amennyi néki tetszik. Akik férfiú gyermekeket hoznak e világra, azokat úgy tekintik, mint császárnékat, és a fiók császárok lehetnek idővel.

A törökök között kétféle házasság vagyon: a törvény szerént való házasság és a bérben való házasság: a harmadik, a rab leánnyal való ágyasság. A törvény szerént egy török akármely gazdag legyen, de három vagy négy valóságos feleségnél nem vehet többet. A bérben való házasság minden ceremonia nélkül megyen véghez, ha nem megalkusznak e leány apjával és anyjával, akik bérbe akarják adni leányokat a bíró előtt, aki írásba teszi hogy egy ilyen legény,

egy ilyen leányt magához akarja venni, hogy feleség helyett legyen. Kötelezdi arra magát hogy étellel, ruházattal fogja tartani, úgy a tölle leendő gyermeket is, de olyan formában, hogy visszaküldheti az apja házához, amikor néki tetszik, megfizetvén a bért az alku szerént. Ami pedig a rab asszonyokat illeti, a törvény szerént a törökök arra fordíthatják őket, amire szeretik. A törököknél a gyermekek egyaránt osztoznak akármely asszonyoktól valók legyenek. Hanem az a különbség vagyon, hogy a rab asszony gyermeke rab lesz valamint az anyja, hogyha az atyja fel nem szabadítja.

Amidőn a férfiú hal meg előbb, az asszony kiveszi a néki kötött pénzt; ez a valóságos feleséget illeti, mivel a többivel nem gondolnak annyit. A török a valóságos feleséget elveszi, akinek fizet, bérben tartja, a rab asszonyát pénzen veszi.

Egy ember, aki el akar válni a feleségitől, tartozik néki megadni, amit néki kötött házasságakor, az elválás a bíró előtt megyen végben, és azután mindenik rész szabad.

188.

Rodostó, 22. martii 1753.

Kedves néném, micsoda régi lakosok vagyunk ebben a városba, tegnap 33 esztendeje múlt el itt való uralkodó bujdosásunknak. A' bizonyos, hogy mint a negyedrésze, annyi időt nem töltöttem Zágonban. Hát azt megírom-é, hogy mennyi ideje, hogy onnét kiugrattam? A' nem ártalmas, még hasznos, mert meglátom, micsoda nagy háláadással tartozom Isten ő Felségihez, aki olyan hosszas gondviseléssel volt hozzám. Annak jól felszámolva 45 esztendeje vagyon, áldassék Istennek szent neve. De térjünk az asszony dolgára.

A törökök, azaz az írástudók, a környülméletést nem tartják hitágazatnak, se az Alkorán parancsolatjának, és hogy anélkül is lehet a paradicsomba menni. A gyermeket hét esztendőskorában szokták környülméletni. A környülméletésnek napján vendégséget készít a gyermek atyja házánál; a gyermeket pedig felöltöztetik mentől cifrábban ha lehet, azután lovon az utcákon hordozzák muzsikaszóval. A gyermeknek keziben egy nyíl vagyon, amelynek vasát a szíve felé tartja, meg akarván azzal mutatni, hogy készebb azzal inkább a szívét általverni, mintsem a hitet megtagadni. A társai, jóakarói nagy örömmel kísérik ötet a templomba, ahol az imán (a pap) egy kis oktatás után a hitnek ágazatját mondatja el véle. Azután a borbély a kerevetre teszi a gyermeket, két szolga lepedőt tart előtte, a borbély a teste végén való bőrt kihúzáván és megszorítván kis fogóval, a borotvával elvágja. És az elvágott bőrt megmutatja a jelenvalóknak, mondván: az Isten nagy. Azonban pedig a gyermek sír és kiált a fájdalomba, és a jelenvalók köszöntik ötet, hogy már ő is a hívők köziben vetetett. Azután visszaviszik a gyermeket ceremóniával az atyja házához, ahol harmadnapig vagyon a vendégség. Azt jó megtudni, hogy a pap nem ad nevet a gyermeknek, hanem az apja születése után a keziben veszi, és felemelvén, az Istennek ajánlja, egy kevés sót téssen a szájában, mondván: tessék az Istennek fiam Ibrahim (vagy más nevet), hogy az ő szent neve néked mindenkor olyan jóízű legyen, mint ez a só, és meg ne engedje néked a földi dolgokat megkóstolni.

Mínthogy a törökök azt tartják, hogy ami a testet megmocsosítja, a lelket is megszennyesíti, és hogy ami egyikét megtisztítja, a másikat is megtisztítja, erre való nézve a mosodással készülnek az imádsághoz. (Istenes ember, mondja az Alkorán, amidőn az imádsághoz akarsz fogni, mosd meg az orcádot, kezeidet, karodot és lábaidot, a házasok, kik együtt hálnak, megferegedjenek, hogyha betegek és az utozók vizet nem találnak, tiszta porral súrolják meg orcájokat; mivel az Isten szereti a tisztaságot, azt is akarja, hogy az önéki tett könyörgés tekéletes legyen, hogy hálakot adjanak néki kegyelmiért, és hogy segítségül híják az ő szent nevét.) E' mind szép és jó egyrészt, de másrészt haszontalan való intés, mert szegény

Mahumet nem kértél a Krisztus nevében, anélkül a kérés meg nem hallgattatik. Én pedig annak nevében kérem a néném egészségét. E' most elég.

207.

Rodostó, 20. decembris 1758.

Kedves néném, nemcsak mi, hanem az egész emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok, akik nem tudják, mikor viszik ki a halálra. A mi sorsunk éppen olyan. Mennyi urakat, nemesembereket temettünk már el, kit egy, kit más esztendőben, úgyannyira, hogy már csak ketten maradtunk volt Zay úrral. Az Isten azt is kivevé a bujdosásból 22 octobris. Már most egyedül maradtam a bujdosók közül, és nem mondhatom, mint eddig, hogy hadd vigyék ki ezt vagy amazt előre, mert egyedül maradván, nekem kell kimennem az áldozatra. A Csáki úr halála után Zay urat tette volt a porta a magyarok fejévé, akik ebben az országban vannak a császár protectiója alatt. Halála után a portára kellett mennem, hogy hírré adjam halálát. A szokás szerént engemet tettek básbuggá, mert azt jó megtudni, hogy akik ebben az országba az öreg Rákóczival jöttünk, azok közül csak én maradtam, hanem akik most velem vannak, azok újak. Micsodás a világ! Mennyi változáson mentem már által, de az Istennek gondviselése mindenkor vélem volt és vagyon mindnyájunkkal. Egész predikációt csinálhatnék a siralomnak völgyében lévő változó életünkről, amely változást mindaddig próbáljuk, valamég az örömnék hegyére nem megyünk. Vagyon immár egynehány napja, hogy ide visszaérkeztem. Mit rendel az Úr ezután felőlem, az ő kezében vagyok, hanem azt tudom, hogy a pornak porrá kell lenni, és boldog az, aki nem az Úrnak, hanem az Úrba hal meg. Annyi hosszas bujdosásom után kell-e mást kívánnom annál a boldogságnál.

Az első leveletem, amidőn a nénémnek írtam, huszonhét esztendő voltam, eztet pedig hatvan-kilencedikbe írom; ebből kiveszek 17 esztendőt, a többi haszontalan bujdosásba töltöttem. A haszontalant nem kellett volna mondanom, mert az Isten rendelésiben nincsen haszontalanság, mert ő mindent a maga dicsőségire rendel. Arra kell tehát vigyáznunk, hogy mi is arra fordítsuk, és úgy minden irántunk való rendelése üdvességünkre válik. Ne kívánjunk tehát egyebet az Isten akaratjánál. Kérjük az üdvességes életet, a jó halált és az üdvességet, és azután megszűnünk a kéréstől, mind a bűntől, mind a bujdosástól, mind a telhetetlen kívánságtól. Amen.

.oOo.